

İnsan hüquqlarının böyük hamisi

Ulu öndərin əsasını qoyduğu məhkəmə-hüquq islahatları keyfiyyətə yeni mərhələdə davam etdirilir

Tarixi təcrübə göstərir ki, yalnız milli iradənin, irs və ənənələrin, düşüncə sisteminin parlaq təzahürü kimi yaranmış dövlətçilik modeli tarixin sərt sınaqları qarşısında duruş gətirərək milli inkişafın əsasına çevrilir. Hər bir müstəqil dövlətin yaranmasına, möhkəmləndirilməsinə və qorunub saxlanılmasına doğru uzanan mürəkkəb ictimai-siyasi proseslərin episentridə isə mehız lider və şəxsiyyət amili dayanır. Müstəqil Azərbaycanın milli inkişaf modelinin banisi, ulu öndər Heydər Əliyev də təkamülə əsaslanan tərəqqi yolunun alternativsizliyini real əməli nəticələrlə sübuta yetirməklə bərabər, dövlətçiliyin ideoloji, siyasi, hüquqi və iqtisadi təməlini fundamental elmi prinsiplərlə müəyyənləşdirmişdir.

Anadan olmasının 95-ci ildönümünü böyük təntənə ilə qeyd etdiyimiz ulu öndər Heydər Əliyev dərin zəkası, lider xarizması, milli ideallara, adət-ənənələrə sıx bağlılığı, zəngin idarəçilik keyfiyyətləri ilə hələ imperiyanın ideoloji repressiya maşınının sərtliklə işə düşdüyü bir dövrdə - 70-80-ci illərdə "Qoy ədalət zəfər çalsın!" şüarını dövrünün ictimai çağırışına çevirməyi bacarmışdır. Böyük strateq qanunçuluğun, hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi istiqamətində prinsipial addımlar atmış, xalqın bəşəri hüquqlarının əzmkar və cəfakəs müdafiəsinə çevrilməklə, milli ruh, iradə və özünüdərk meyillərinin ictimai şüurda möhkəmlənməsinə nail olmuşdur. Bu günün zirvəsindən baxdıqda, sovet rejiminin ideoloji qəliblərinin hökm sürdüyü həmin illərdə ulu öndər Heydər Əliyevin xalqının hüquqlarını qoruyan, haqqı-nahaqqa verməyən, milliləşdirmə siyasəti aparmaqla ziyalı elitasını sərt təqiblərdən qoruyan fenomenal lider keyfiyyətləri qabarıq sezilir.

Böyük şəxsiyyət bütün maneələri adlayaraq Azərbaycanın milli inkişaf konsepsiyasını irəli sürmüş, ictimai şüurdakı qorxunu, ehtiyatlılığı aradan qaldırmağı, cəmiyyəti bütün sahələr üzrə gələcək mənəvi yüksəlişlərə ruhlandırmağı bacarmışdır. Bir sıra müttəfiq respublikalardan fərqli olaraq, o illərdə Azərbaycanda nəinki dissident yazarlar olmamış, əksinə, tanınmış ziyalı və şairlər xalqda özünüdərk hissəsinə ciddi impuls verən əsərlər yazmış, ulu öndərin milliliyi, xalqına bağlılığı onları həbs olunmaq təhlükəsindən hifz etmişdir.

Ulu öndər Azərbaycanda dövlət-vətəndaş münasibətlərinin hüquq müstəvisində qanunla tənzimləndiyi, insani dəyər və azadlıqların maksimum dərəcədə qorunduğu, humanizm ideyalarının möhkəm təmələ çevrildiyi ədalətli cəmiyyətin yaradılması, demokratik ənənələrin ictimai şüurda möhkəmlənməsi uğrunda misilsiz xidmətlər göstərmişdir. Bütöv, kamil şəxsiyyət kimi Heydər Əliyevin ən necib mənəvi keyfiyyətlərindən biri də mehız onun siyasi fəaliyyətinin bütün mərhələlərində sosial ədalət, düzgünlük və humanizm prinsiplərinə tapınması, bu mənəvi-əxlaqi meyarların ictimai şüurda möhkəmlənməsinə çalışması olmuşdur.

Ulu öndər Heydər Əliyevin insan hüquqları sahəsindəki fəaliyyəti təkcə ayrı-ayrı fərdlərin, kütlələrin deyil, bütöv bir xalqın hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə yönəlmişdir. Mehız bu zəngin mənəvi keyfiyyətləri sayəsində ulu öndər həm də ictimai fikirdə xilaskarlıq mücəssəməsinə çevrilmişdir. 1993-cü ilin iyununda canı, qanı bahasına əldə etdiyi müstəqilliyinin itirilməsi, vətəndaş qarşিদurması, xoas və anarxiya burulğanına sürüklənən müdrik xalqımız çıxış yolu olan mehız Heydər Əliyevin Azərbaycanda rəhbərliyə qayıtmasında görmüşdür.

Böyük öndər ədalətli idarəçilik sistemi yaratmadan cəmiyyətin dövlətə etimad və inamının formalaşdırılmasını qeyri-mümkün hesab etmiş, bunun üçün ilk növbədə, məhkəmə-hüquq sisteminə dövrün tələblərinə cavab verən müttərəqqi islahatların aparılmasına nail olmuşdur. Ulu öndər respublika rəhbərliyinə qayıtdıqdan çox az sonra əfvətmə institutunu bərpa etməklə, vətəndaşların dövlətə, onun rəhbərinə güvencini, ümid və etimadını artırmışdır. 1993-

2003-cü illərdə 32 əfv, 8 amnistiya aktı imzalamaqla cəzanın adekvatlığı və humanistliyi məsələlərinə xüsusi diqqətlə yanaşdığını sübuta yetirmişdir. Bu məqsədlə, eyni zamanda, məhkəmə-hüquq sisteminə işlək və çevik mexanizmlərin tətbiqinə, habelə ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılmasına çalışmışdır.

1995-ci ildə ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında hazırlanaraq ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş ilk milli Konstitusiyaya demokratik dövlət quruculuğu prosesinin başlıca prinsiplərini, vətəndaşların fundamental hüquq və vəzifələrini müəyyən etmişdir. Faktiki olaraq yeni Konstitusiyanın qəbulu ilə Azərbaycanda siyasi sistemin formalaşmasına başlanılmış, hüquqi-siyasi islahatların aparılmasına fundamental baza yaradılmış, hakimiyyət bölgüsü prinsipləri təsbit edilmişdir. Əsas Qanunda əksini tapmış müddəaların üçdə birinin sırf insan hüquqlarının etibarlı təminatı ilə bağlı olması da kifayət qədər diqqətçəkici məqamdır.

Ümummilli liderin 1998-ci il dekabrın 1-də imzaladığı fərmanla qüvvəyə minmiş "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" qanun bu sahədə qanunvericiliyin müasirləşdirilməsi və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması baxımından mühüm addım olmuşdur. Ümumiyyətlə, sözügedən qanun əsasında həyata keçirilən islahatlar nəticəsində yeni, əvvəlki məhkəmə sistemindən köklü surətdə fərqlənən və insan hüquqlarının müdafiəsinə daha etibarlı təminat yaranan üçpilləli müstəqil məhkəmə sistemi yaradılmışdır. Həmçinin, həbs və insan hüquqlarının məhdudlaşdırılan digər prosessual məcburiyyət tədbirlərinin görülməsi məhkəmələrin müstəsna səlahiyyətinə aid edilmiş, məhkəmələr üzərində prokuror nəzarəti ləğv edilmiş, istintaqa məhkəmə nəzarəti, habelə təhqiqat, istintaq və prokurorluq orqanlarının qanunsuz hərəkətlərdən məhkəməyə şikayət hüququ müəyyən olunmuşdur.

2000-ci ildə dövlətçilik tariximizdə ilk dəfə olaraq hakimlər şəffaf prosedurlar əsasında - test üsulu ilə seçilmiş, nəticədə hakim korpusu təzələnməmişdir. 2002-ci ilin 24 avqustunda Konstitusiyaya ümumxalq referendumu ilə edilmiş əlavə və dəyişikliklərin bir qismi də mehız məhkəmə hakimiyyətinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə xidmət etmişdir. Konstitusiyada ilk dəfə olaraq hər kəsin onun hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının, bələdiyyələrin normativ aktlarından, məhkəmə aktlarından Konstitusiyaya Məhkəməsinə şikayət vermək hüququ təsbit olunmuşdur.

Siyasi liderin idarəçilik məharəti ictimai inkişafın mövcud mərhələlərinə uyğun olaraq insanları idarəçilikdə iştirakı formalarını müəyyənləşdirmək baxımında müəyyən olunur. Ulu öndər Heydər Əliyevin layiqli siyasi varis kimi 2003-cü ildə cəmiyyətə təqdim etdiyi cənab İlham Əliyev dövlət başçısı kimi səlahiyyətlərinin icrasına başladığı ilk gündən ulu öndərin iqtisadi, siyasi və hüquqi islahatlar kursunu inamla davam etdirmişdir. Xüsusi vurğulamaq istərdik ki, dövlətimizin başçısı cənab İlham Əliyevin 2018-ci ilin 11 aprel seçkilərində inamli qələbə qazanması, ümumən cəmiyyətdə mütləq çoxluğun alterantivsiz seçimi kimi diq-

qət çəkmişdir. Bu müdrik seçim nəticə etibarilə cəmiyyətin bütün təbəqələrinin mənafeələrini özündə ehtiva edən Heydər Əliyev siyasi kursunun davamlılığını və alternativsizliyini şərtləndirən amillərin sosial siyasi fəaliyyəti əsaslandırdığını bir daha sübuta yetirmişdir.

Hər bir vətəndaşın mənafeyinə xidmət edən müttərəqqi məhkəmə-hüquq islahatlarını 2003-cü ilin oktyabrından xüsusi diqqət mərkəzində saxlayan möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev, ilk növbədə, qanunvericiliyin daha da müasirləşdirilməsi və yeni dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılması məsələlərini diqqətdə saxlamışdır. Bu məqsədlə Azərbaycan-Avropa Şurası birgə işçi qrupları yaradılaraq onun tərkibinə nüfuzlu beynəlxalq ekspertlər daxil edilmiş, çoxşaxəli fəaliyyət planı hazırlanaraq həyata keçirilmişdir. Görülmüş tədbirlər nəticəsində "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" qanun əsaslı şəkildə yenilənmiş, "Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında" yeni qanun, "Hakimlərin Seçki Komitəsi haqqında Əsasnamə", "Hakim vəzifələrinə namizədlərin seçimi Qaydaları", "Hakimlərin Etik Davranış Kodeksi", "Məhkəmələrdə işin şəffaf təşkil" ilə bağlı digər mühüm sənədlər qəbul edilmişdir.

19 yanvar 2006-cı il tarixli "Azərbaycan Respublikasında məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi və bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun təbiiq edilməsi barədə" fərman respublikanın məhkəmə sisteminə fundamental

yeniliklər üçün baza rolunu oynamışdır. Regionların sosial-iqtisadi inkişafı sahəsində həyata keçirilmiş bir sıra təşkilati-hüquqi, sosial tədbirlərin mahiyyətindən irəli gələn həmin fərman əsasında bölgələrdə yeni apelyasiya və iqtisad məhkəmələri yaradılmışdır. Fərman əsasında, həmçinin Ədliyyə Akademiyası yaradılmış, Hakimlərin Etik Davranış Kodeksi hazırlanaraq təsdiqlənmiş, məhkəmələrdə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnun öyrənilməsi, məhkəmə təcrübəsində nəzərə alınması təmin olunmuşdur.

Məhkəmələrin iş yükünün azaldılması, işlər vaxtında nəzərdə tutulmuş qaydada və vaxtda baxılması məqsədilə məhkəmələrdə hakimlərin sayının artırılması da xüsusi diqqət mərkəzində olmuşdur. Dövlət başçısı İlham Əliyevin 17 avqust 2006-cı il tarixli "Azərbaycan Respublikası məhkəmələri hakimlərinin sayının artırılması və məhkəmələrin ərazi yurisdiksiyasının müəyyən edilməsi haqqında" fərmanı ilə respublika məhkəmələri hakimlərinin sayı 153 ştat, ümumilikdə son illərdə hakimlərin sayı 2 dəfə, məhkəmə işçilərinin sayı 75 faiz artırılmış, hər bir hakimə köməkçi ayrılmışdır. Respublika üzrə hakimlərin sayının 600 nəfər müəyyən olunması da ədalət mühakiməsinin keyfiyyətini daha da yüksəltdirmişdir. Bundan başqa, son illər hakimlərin müddətsiz - son yaş həddinədək təyinatı, fəaliyyətlərinin qiymətləndirilməsi və intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsinin şəffaf və demokratik əsasları təsbit olunmuşdur.

Məhkəmə fəaliyyətini tənzimləyən qa-

nunvericiliklər, habelə məhkəmə sisteminin təkmilləşdirilməsi məqsədilə dövlət başçısının 2010-cu il 15 iyul və 9 avqust tarixində imzaladığı fərmanların ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılmasında mühüm rol oynamışdır. Bu tədbirlər nəticəsində əhalinin məhkəmələrə müraciət imkanlarının asanlaşdırılması məqsədilə ölkənin əlavə dörd bölgəsində regional ağır cinayətlər məhkəmələrinin təsis edilməsi, dövlət orqanları tərəfindən insan hüquqlarına ciddi əməl olunmasının təmini məqsədilə ölkə tarixində ilk dəfə olaraq yeddi bölgədə inzibati-iqtisadi məhkəmələrin yaradılması, hərbi məhkəmə sisteminin təkmilləşdirilməsi, habelə hakim ştatlarının sayının daha 25 faiz artırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir. Regional ağır cinayət, inzibati-iqtisadi və hərbi məhkəmələrin tezliklə fəaliyyətə başlaması üçün qısa müddət ərzində mühüm təşkilati tədbirlər həyata keçirilmiş, 2011-ci ilin yanvar ayından 12 yeni regional məhkəmə fəaliyyətə başlamışdır.

Məhkəmələr üçün yeni inzibati binaların inşası, mövcud binaların əsaslı təmir olunması, hakimlərin müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının ən son nailiyyətlərindən istifadə imkanlarının yaradılması, ümumən ölkədə ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin daha da yüksəldilməsinə, korruptsiyaya qarşı mübarizəyə xidmət etmişdir. Son illərdə Bakının Yasamal, Sabunçu, Nərimanov, rayonlarında, habelə Gəncə, Oğuz, Gədəbəy, Şəki və İmişli rayonlarında müasir məhkəmə kompleksləri inşa edilərək istifadəyə verilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 13 fevral tarixli "Elektron məhkəmə informasiya sisteminin yaradılması haqqında" Sərəncamından irəli gələn vəzifələr də hazırda uğurla icra edilir. Xatırladaq ki, "Elektron məhkəmə" informasiya sistemi məhkəmələrdə İKT-nin ən son nailiyyətlərinin tətbiqinə imkan verən əlahiddə əhəmiyyətli sənəddir. Məqsəd ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı şəffaflığın, insan və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının səmərəli müdafiəsinin təmini, müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi prosesinin sürətləndirilməsi olmuşdur.

İnsana xas ən ali duyğulardan olan humanizm hissəsinin cəza siyasətində öz əksini tapması vacib məsələlərdəndir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 fevral 2017-ci il tarixli "Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcridəmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə" Sərəncamı bu baxımdan böyük tarixi-mənəvi dəyəri olan bir sənəddir. Bu sahədə fəaliyyət göstərən dövlət orqanları üçün bir növ "strateji yol xəritəsi" rolunu oynayan sərəncam penitensiar sahənin inkişafı və cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi baxımından bir sıra vəzifələrə öne çəkir. Sərəncamla penitensiar müəssisələrin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi, cəzanın icra edən orqan və müəssisələrdə mövcud nöqsanların aradan qaldırılması, cinayət təqibi və cəzaların icrası sahəsində korruptsiyanı istisna edən şəraitin təmin olunması, müasir texnoloji vasitələrin tətbiqi və cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Probasiya Xidməti yaradılmışdır. Yeni xidmətin yaradılmasında məqsəd cəmiyyətdən təcridəmə ilə əlaqədar olmayan cəzaların icrasına səmərəli nəzarətin təşkili və bu sahədə idarəetmənin təkmilləşdirilməsidir.

Sərəncam əsasında Ədliyyə Nazirliyi, Ali Məhkəmə və Baş Prokurorluq tərəfindən cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi ilə

bağlı qanunvericilik və məhkəmə-istintaq təcrübəsinin əhatəli təhlil olunması və irəli sürülmüş təkliflər əsasında may ayında Cinayət və Cinayət-Prosessual məcəllələrinə 300-ə yaxın dəyişikliklərin edilməsi də xüsusi vurğulanmalıdır. Həmin dəyişikliklərə əsasən, 15-dən çox cinayət tərkibi dekriminalaşdırılaraq cinayət kateqoriyasından inzibati xəta kateqoriyasına keçirilmişdir. Dekriminalaşma yalnız maddələrin ləğv edilməsi ilə deyil, həmçinin cinayət tərkibinin yaranması üçün tələb olunan ziyanın məbləğinin artırılması ilə həyata keçirilmişdir.

Bir sıra mühüm dəyişikliklərlə zərərçəkmiş şəxslə barışmaqla cinayət məsuliyyətinə azadətə institutu təkmilləşdirilmiş, habelə mülkiyyət əleyhinə və iqtisadi fəaliyyət sahəsində olan cinayətlərə görə cinayət məsuliyyətdən azadətəməni nəzərdə tutan yeni normalar müəyyən edilmişdir. Bundan əlavə, azadlıqdan məhrumətmə cəzasının tətbiqi hallarının azaldılması məqsədilə cəmiyyətdən təcridətmə ilə bağlı olmayan yeni cəza növü müəyyən edilmiş və 158 maddənin sanksiyasına alternativ cəzalar, o cümlədən yeni cəza növü olan azadlığın məhdudlaşdırılması əlavə olunmuş, 36 cinayət görə isə azadlıqdan məhrumətmə cəzası yüngülləşdirilmişdir.

Azərbaycanda cəzaların icrası siyasətinin təkmilləşdirilməsində, humanizm prinsiplərinin bərqərar olmasında, insan hüquqlarının dövlət qurumları ilə yanaşı, eyni zamanda, vətəndaş cəmiyyəti institutları tərəfindən də qorunmasında, bu sahədə faydalı ictimai təşəbbüslərin irəli sürülməsində Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın da böyük xidmətləri vardır. İndiyə qədər Mehriban xanım Əliyevanın irəli sürdüyü 4 amnistiya aktı layihəsi əsasında minlərlə məhbus həyatın ən böyük nemətlərindən olan azadlığa qovuşmuşdur.

Məhkəmə-Hüquq Şurasının sədri, ədliyyə naziri Fikrət Məmmədovun rəhbərliyi ilə son illər gerçəkləşdirilən uğurlu islahatlar beynəlxalq miqyasda da yüksək qiymət alır. Avropa Şurasının Ədalət Mühakiməsinin Səmərəliliyi üzrə Komissiyası (CEPEJ) öz hesabatlarında Azərbaycanda hakimlərin seçki və təyinatı sahəsində islahatları bir çox Avropa dövlətləri üçün nümunə göstərmişdir. Ölkəmiz məhkəmə sistemindeki nailiyyətlərinə görə Avropa Şurasının "Ədliyyənin Kristal Tərəzisi" müsabiqəsinin də mükafatçısı olmuşdur.

Bütün bunlar bir daha təsdiqləyir ki, əsaslı ulu öndər Heydər Əliyev təfindən qoyulan və Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə davam etdirilən məhkəmə-hüquq islahatlarının yeni mərhələsi ədalət mühakiməsinin səmərəli təşkilinə, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının etibarlı təminatına yönəlmişdir. Həyata keçirilən bu islahatlar respublikamızda qanunçuluğun və hüquq qaydalarının daha da möhkəmlənməsinə, habelə Azərbaycanın beynəlxalq arenada demokratik imicinin yüksəlməsinə xidmət edir.

2018-ci ilin 11 aprel seçkilərinin nəticələri əminliklə deməyə əsas verir ki, xalqın böyük dəstəyini qazanmış cənab İlham Əliyev respublikamızı hər tərəfli inkişaf və tərəqqiyə aparan, eləcə də məhkəmə-hüquq sisteminə müasirləşməyə, ədalət mühakiməsinin keyfiyyətini davamlı şəkildə yüksəlməsinə xidmət edən islahatları bundan sonra da inamla davam etdirəcək, Azərbaycan qısa zamanda inkişaf etmiş dövlətlərdən birinə çevriləcəkdir.

Zamin İBRAHİMOV,
Astara Rayon Məhkəməsinin sədri.